

Postanowienie z dnia 5 stycznia 2001 r., I CKN 1180/00

W wypadku, gdy cudzoziemiec pozwany w Polsce o wykonanie zobowiązania nie wynikającego z czynności prawnej nie przebywa w Polsce ani nie ma miejsca zamieszkania w Polsce, sąd polski, badając jurysdykcję krajową, uwzględnia treść właściwego obcego prawa materialnego i ustala, w jaki sposób reguluje ono miejsce powstania albo wykonanie tego zobowiązania (art. 1103 pkt 3 k.p.c.).

Przewodniczący: Prezes SN Tadeusz Ereciński (sprawozdawca)

Sędziowie SN: Maria Grzelka, Henryk Pietrkowski

Sąd Najwyższy po rozpoznaniu w dniu 5 stycznia 2001 r. na posiedzeniu niejawnym sprawy z powództwa małoletniej Sary M. działającej przez matkę Janinę M. i Janiny M. przeciwko Liberanome N. o ustalenie ojcostwa, alimenty i roszczenia regresowe, na skutek kasacji powódek od postanowienia Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 31 maja 2000 r.,

postanowił uchylić zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego w Leżajsku z dnia 13 grudnia 1999 r. i przekazać sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powódka Janina M. w imieniu własnym oraz swej małoletniej córki wystąpiła z pozwem przeciwko obywatelowi włoskiemu Liberanome N. o ustalenie ojcostwa, alimenty, koszty utrzymania związane z ciążą i porodem oraz roszczenia regresowe. Sąd Rejonowy w Leżajsku postanowieniem z dnia 13 grudnia 1999 r. odrzucił pozew Janiny M. w części dotyczącej zasądzenia roszczeń z tytułu wydatków związanych z ciążą i porodem oraz utrzymaniem powódki w tym okresie, jak również roszczeń regresowych powódki za okres zamieszkiwania na terenie Włoch.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w Rzeszowie oddalił zażalenie powódki, dzieląc ustalenia i pogląd prawny Sądu pierwszej instancji, oraz przyjął, że art. 1101 § 1 ani art. 1103 pkt 3 k.p.c. nie mogą być podstawą jurysdykcji krajowej. Roszczenia powódki z tytułu wydatków związanych z ciążą i porodem oraz koszty lepszego utrzymania powódki w tym okresie nie należą do spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi, co, zdaniem Sądu Okręgowego, wyłącza zastosowanie art. 1101 § 1 k.p.c., natomiast jej roszczenia regresowe z tytułu niepłaconych przez pozwanego alimentów powstały we Włoszech i tam miały być wykonane (powódka z córką do kwietnia 1997 r. przebywała we Włoszech), co uniemożliwia zastosowanie art. 1103 pkt 3 k.p.c.

W kasacji powódka zarzuciła naruszenie prawa materialnego – art. 4 Konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych z dnia 2 października 1973 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 444) przez „jego pominięcie przy ustalaniu właściwości sądu i niewłaściwą wykładnię”, oraz naruszenie prawa procesowego – art. 1101 k.p.c. w związku z art. 458 § 2 k.p.c. „przez ich błędną wykładnię i przyjęcie, że obywatel polski nie może dochodzić przed sądem w Polsce od cudzoziemca zaległych alimentów oraz wydatków związanych z ciążą i porodem w przypadku dziecka pozamałżeńskiego”.

Skarżąca wnosiła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i postanowienia Sądu Rejonowego oraz przekazanie sprawy do Sądu Rejonowego „w celu kontynuowania postępowania”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sądy obu instancji nie rozważyły wszystkich okoliczności uzależniających istnienie bądź nieistnienie jurysdykcji sądów polskich dla roszczeń dochodzonych przez skarżącą.

W sprawach z elementem zagranicznym w pierwszej kolejności rozstrzygnięcia wymaga, czy zastosowanie mają postanowienia umowy międzynarodowej czy przepisy kodeksu postępowania cywilnego (art. 1096). W rozważanej sprawie analizy wymagał także charakter dochodzonych roszczeń, w szczególności z punktu widzenia ich alimentacyjnego bądź nie alimentacyjnego („zwykle” roszczenie majątkowe) charakteru. Istnieją bowiem umowy międzynarodowe, których Polska jest stroną, dotyczące zobowiązań alimentacyjnych. Wstępna kwalifikacja roszczeń dochodzonych przez powódkę powinna być dokonana według *legis fori processualis*.

Powódka domagała się zasądzenia określonych kwot z tytułu wydatków związanych z ciążą i porodem, kosztów trzymiesięcznego jej utrzymania w okresie porodu (art. 141 § 1 k.r.o.) oraz roszczeń regresowych opartych na art. 140 § 1 k.r.o. Przepis art. 141 § 1 k.r.o. przyznaje matce dziecka w stosunku do nie będącego jej mężem ojca dziecka dwa rodzaje roszczeń. Pierwsze z nich – roszczenie o pokrycie kosztów związanych z ciążą i porodem – ma charakter zbliżony do roszczeń alimentacyjnych (por. uzasadnienie tezy III uchwały pełnego składu Izby Cywilnej i Administracyjnej z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNCP 1988, nr 4, poz. 42). W doktrynie negowano jednak alimentacyjny charakter tych roszczeń i opowiadano się za ich odszkodowawczym charakterem. Przedmiotem drugiego roszczenia są koszty trzymiesięcznego utrzymania matki w okresie porodu i – jak się przyjmuje – ma ono wyraźnie charakter alimentacyjny, gdyż pojęcie kosztów utrzymania jest, w związku z treścią art. 128 k.r.o., równoznaczne z pojęciem środków utrzymania i mieści się w zdefiniowanym w tym przepisie obowiązku alimentacyjnym.

W doktrynie i praktyce sądowej zdecydowanie przeważa stanowisko, że skoro przewidziane w art. 141 § 1 k.r.o. roszczenia są roszczeniami alimentacyjnymi albo do nich zbliżonymi, to należy do nich stosować wszystkie reguły, jakie są właściwe dla dochodzenia zwykłych roszczeń alimentacyjnych, a więc wszystkie przepisy procesowe dotyczące roszczeń alimentacyjnych.

Nie budzi już natomiast na gruncie obowiązującego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wątpliwości, że przewidziane w art. 140 k.r.o. roszczenia regresowe osoby, które dostarczyła uprawnionemu do alimentów środków utrzymania zamiast zobowiązanego do świadczeń alimentacyjnych, są roszczeniami czysto majątkowymi, odmiennymi od roszczeń alimentacyjnych. Oznacza to, że do roszczeń zwrotnych nie mają zastosowania przepisy materialnoprawne i procesowe dotyczące uprzywilejowania roszczeń alimentacyjnych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1970 r., III CRN 41/70, OSNCP 1971, nr 1, poz. 7).

Umowa polsko-włoska o pomocy sądowej oraz o uznawaniu i wykonywaniu wyroków w sprawach cywilnych, podpisana w Warszawie 28 kwietnia 1989 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 23, poz. 97 i 98) nie reguluje bezpośrednio kwestii jurysdykcji krajowej. Z uregulowań tzw. jurysdykcji pośredniej (chodzi o badanie przez sąd polski na użytek uznania bądź wykonania orzeczenia sądu włoskiego czy sąd ten był kompetentny do tego by wydać wyrok, podlegający uznaniu lub którego

wykonalność ma być stwierdzona przez sąd polski) wynika, że sąd, wydający wyrok uważa się za właściwy w rozumieniu art. 16 lit. a umowy (przesłanki uznania i wykonania), jeżeli w sprawach dotyczących zobowiązań pozaumownych zdarzenie będące źródłem zobowiązania miało miejsce na terytorium państwa, wydania wyroku, a w sprawach o roszczenia alimentacyjne wierzyciel w chwili wytoczenia powództwa miał miejsce zamieszkania lub pobytu na terytorium państwa, które wydało wyrok (art. 17 lit. f i g umowy z 1989 r.).

Dochodzone przez powódkę roszczenia (w analizowanym tu zakresie) objęte są przepisami konwencji o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzonej w Lugano z dnia 16 września 1988 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 10, poz. 132), której stronami są zarówno Włochy, jak i Polska. Z art. 54 tej konwencji wynika jednak, że ma ona zastosowanie tylko do takich powództw, które zostały wytoczone lub sporządzone po jej wejściu w życie w państwie pochodzenia (w Polsce – po dniu 1 lutego 2000 r.). Ze względu na to, że powództwo w niniejszej sprawie zostało wytoczone w dniu 5 lutego 1998 r., konwencja lugańska również nie ma w niej zastosowania.

Innymi wielostronnymi umowami międzynarodowymi, wiążącymi Włochy (od dnia 1 stycznia 1982 r.) i Polskę są: Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych sporządzona w Hadze dnia 2 października 1973 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 2, poz. 13 i 14) oraz Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych sporządzona w Hadze dnia 2 października 1973 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 444 i 445). Obie wymienione konwencje stosuje się do orzeczeń wydanych przez organy sądowe lub administracyjne w przedmiocie obowiązków alimentacyjnych lub zobowiązań alimentacyjnych wynikających ze stosunków rodzinnych, pokrewieństwa, małżeństwa lub powinowactwa, łącznie z obowiązkiem alimentacyjnym lub zobowiązaniami alimentacyjnymi wobec dziecka pozamałżeńskiego. Zakresy zastosowania tych konwencji nie obejmują zatem roszczeń opartych na przepisach art. 140 § 1 i 141 § 1 k.r.o., które nie dotyczą obowiązku ani zobowiązań alimentacyjnych wobec dziecka pozamałżeńskiego, lecz są roszczeniami jego matki.

Dotychczasowe rozważania prowadzą do wniosku, że istnienie jurysdykcji krajowej w niniejszej sprawie powinno być ocenione w świetle przepisów części III kodeksu postępowania cywilnego.

Skarżąca zarzuciła w kasacji błędną wykładnię art. 1101 k.p.c., uważając, że w rozpoznawanej sprawie przepis ten stanowi podstawę jurysdykcji sądów polskich. W doktrynie i orzecznictwie zgodnie wyraża się pogląd, że sformułowanie „sprawy ze stosunków rodziców i dzieci”, którymi posłużono się w art. 1101 § 1 k.p.c., obejmuje tylko sprawy niemajątkowe. Wykładnia tego przepisu nie może być oderwana od terminów i sformułowań występujących m.in. w art. 453-458 k.p.c. (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1966 r., II CR 150/65, OSNC 1967, nr 2, poz. 38).

Sprawą ze stosunków między rodzicami a dziećmi jest niewątpliwie sprawa o ustalenie ojcostwa (art. 453 k.p.c.). W przepisie art. 458 § 2 k.p.c., na który powołała się skarżąca, mówi się jedynie o odpowiednim stosowaniu przepisów o postępowaniu odrębnym, wtedy, gdy jednocześnie z ustaleniem ojcostwa dochodzi się związanych z tym roszczeń majątkowych. Należy także podkreślić, że skoro przepis art. 1101 k.p.c. nie może być podstawą jurysdykcji krajowej dla roszczeń alimentacyjnych dochodzonych na rzecz małoletniego łącznie z żądaniem ustalenia ojcostwa, to tym bardziej nie może być podstawą dla innych roszczeń majątkowych, nie związanych tak ściśle z ustaleniem ojcostwa jak alimenty na rzecz małoletniego.

W tej sytuacji zasadne jest stanowisko Sądu drugiej instancji, że art. 1101 § 1 k.p.c. nie może stanowić podstawy dla dochodzonych przez powódkę przed sądem polskim wydatków związanych z ciążą i porodem oraz roszczeń regresowych.

Skarżąca nie zarzuciła wprost naruszenia przez Sąd drugiej instancji innych przepisów kodeksu postępowania cywilnego dotyczących jurysdykcji krajowej. Wskazała ona jednak ogólnie na błędną wykładnię i przyjęcie przez ten Sąd, że opisanych roszczeń nie można dochodzić przeciwko cudzoziemcowi przed sądem polskim. Ponieważ chodzi o ustalenie przesłanki procesowej warunkującej możliwość orzekania przez sądy polskie, badanej z urzędu w każdym stanie sprawy, także po uprawomocnieniu się orzeczenia (por. możliwość stwierdzenia nieważności orzeczenia z powodu błędnego rozstrzygnięcia o jurysdykcji krajowej na podstawie art. 36¹ ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, tekst jedn. Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), należało w postępowaniu kasacyjnym rozważyć, czy w sprawie znajduje zastosowanie przepis art. 1103 pkt 3 k.p.c.

Zgodnie z tym przepisem, jurysdykcję sądu polskiego w procesie może uzasadniać fakt, że zobowiązanie powstało lub ma być wykonane w Polsce, przy

czym każdy z tych łączników samodzielnie wystarcza dla stwierdzenia jurysdykcji sądów polskich. Na tle tego uregulowania powstaje pytanie, według jakiego prawa należy ustalić miejsce powstania lub wykonania zobowiązania (w niniejszej sprawie – zobowiązania nie wynikającego z czynności prawnej). Istotne staje się zatem znalezienie odpowiedniej normy kolizyjnej, która wskaże prawo właściwe dla oceny łączników jurysdykcyjnych.

Ponieważ w sprawie nie znajduje zastosowania Konwencja haska o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych z dnia 2 października 1973 r., dla dochodzonych roszczeń w grę wchodzi dwie normy kolizyjne. Do roszczenia o koszty utrzymania matki dziecka pozamałżeńskiego w okresie porodu przez trzy miesiące zastosowanie ma art. 21 polskiego prawa prywatnego międzynarodowego, który wskazuje, że roszczenie takie podlega prawu ojczystemu matki – czyli prawu polskiemu.

Zobowiązanie to wprawdzie nie powstało, ale ma być w Polsce wykonane. Według polskiego prawa materialnego, roszczenie z art. 141 § 1 zdanie pierwsze k.r.o. ma charakter długu oddawczego, decyduje zatem miejsce zamieszkania wierzyciela w chwili wystąpienia z żądaniem jego zasądzenia. Ponieważ powódka w tym czasie mieszkała w Polsce, dla sprawy o koszty utrzymania powódki w okresie porodu przez trzy miesiące istnieje jurysdykcja sądów polskich na podstawie art. 1103 pkt. 3 k.p.c.

Pozostałe dochodzone przez powódkę roszczenia objęte są zakresem art. 31 § 1 p.p.m., dotyczącego zobowiązań nie wynikających z czynności prawnej. Przepis ten rozstrzyga bowiem kolizję prawa materialnego dla wszelkich zagadnień prawnomaterialnych dla tego typu zobowiązań. Zgodnie z art. 31 § 1 p.p.m., zobowiązania takie podlegają prawu państwa, w którym nastąpiło zdarzenie będące źródłem zobowiązania. Zdarzenie będące źródłem roszczeń regresowych z art. 140 § k.r.o. oraz pokrycie kosztów związanych z ciążą i porodem (art. 141 § 1 k.r.o.) nastąpiło we Włoszech, ocena miejsca powstania i wykonania tych zobowiązań podlega więc prawu włoskiemu.

W wypadku, gdy pozwany cudzoziemiec nie przebywa w Polsce i nie ma w Polsce majątku, już w momencie badania istnienia jurysdykcji krajowej sąd polski musi zatem sięgnąć do obcego prawa materialnego, aby ustalić, w jaki sposób reguluje ono miejsce wykonania zobowiązań dochodzonych przed sądem polskim. Następnie, jak w niniejszej sprawie, na podstawie przepisów prawa włoskiego

stwierdzić należy istnienie łącznika jurysdykcyjnego uzasadniającego jurysdykcję sądów polskich lub brak takiego łącznika. Rozstrzygnięcie Sądów obu instancji, że dla wskazanych roszczeń brak jest jurysdykcji sądów polskich było zatem przedwczesne.

Wobec potrzeby stwierdzenia treści prawa włoskiego w trybie art. 1143 k.p.c. zaskarżone orzeczenie oraz poprzedzające je postanowienie Sądu Rejonowego podlegało uchyleniu a sprawa przekazaniu do ponownego rozpoznania (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).